

Webrecensie BMGN – LCHR 126:3 (2011)

Blomjous, Marjan e.a. (eds.), *Patronen in beweging. Veranderingen in de Nederlandse textielgeschiedenis 1960-2010* (Textielhistorische bijdragen; [Wageningen]: Stichting Textielgeschiedenis, Hilversum: Verloren, 2010, 168 blz., ISBN 978 90 71715 25 9); Willink, Bastiaan, *De textielbaronnen. Twents-Gelders familisme en de eerste grootindustrie van Nederland 1800-1980* (Zutphen: Walburg Pers, 2010, 256 blz., ISBN 978 90 5730 684 6).

In de jaren vijftig van de vorige eeuw was de Nederlandse textielnijverheid nog volop in bedrijf. De naoorlogse inhaalvraag stuwde de textielindustrie nog eenmaal op tot een bloeiperiode. In hetzelfde decennium zijn diverse initiatieven genomen om aandacht te besteden aan de geschiedenis van deze voor Nederland belangrijke economische bedrijfstak. Zowel in Tilburg als in Enschede werden plannen beraamd tot het oprichten van textielmusea, die vervolgens tot stand kwamen in respectievelijk 1958 en 1962. Aan de wieg van het Twentse museum stond de Stichting Textielgeschiedenis (STG), opgericht in 1954 met een tweeledig doel: het bestuderen van de textielgeschiedenis en het in stand houden van het textielhistorisch erfgoed. De omvangrijke jaarverslagen van de STG ontwikkelde zich al snel tot een volwaardig textielhistorisch tijdschrift: de *Textielhistorische Bijdragen* (THB). Het eerste deel verscheen in 1960. De bundel *Patronen in beweging* is een gedenkpublicatie ter gelegenheid van het vijftigjarig bestaan. In hun bijdrage 'Veranderende patronen in de historiografie van textiel' maken Elise van Nederveen Meerkerk en Lex Heerma van Voss een grondige kwantitatieve en kwalitatieve analyse van vijftig jaar THB. Daaruit blijkt onder meer dat gedurende de eerste 25 jaar het tijdschrift vooral gedragen werd door insiders, mensen die uit eigen ervaring de 'ins' en 'outs' van de Twentse textielindustrie kenden. Vanaf het midden van de jaren tachtig maakten zij plaats voor outsiders, veelal academische historici die vaak ook hun blik verder richtten dan alleen de Twentse textielgeschiedenis. Bij deze transitie speelde A.L. van Schelven, destijds directeur van Textielvak en betrokken bij de oprichting van het textielmuseum in Enschede, een cruciale rol. Onmiskenbaar is Van Schelven de grote spil waar veel van de Twentse textielgeschiedenis om draaide.

Patronen in beweging bevat verder artikelen die licht werpen op de economische, sociale, technische, culturele en artistieke facetten van de Nederlandse textielgeschiedenis. Ze gaan over de transformatie van Enschede en Tilburg van textielsteden tot comebacksteden, over de

effecten van de globalisering op de Nederlandse textielindustrie, over vijftig jaar interieurtextiel en over de textielmusea in Tilburg en Enschede. Deze bijdragen zijn gelardeerd met interviews met diverse insiders: de arbeidsmigrant Juan Roig Ribas, textielfabrikant R. Dröge, textielontwerper José de Pauw, verkoopleider en productontwikkelaar Wytze Schat, en bedrijfseconoom H.J. Hesselink. De rode draad van al deze bijdragen in de jubileumpublicatie is verandering, vandaar de titel *Patronen in beweging*.

In de textielnijverheid hebben familiebedrijven continu een belangrijke, zometertijd dominante rol gespeeld. Gevraagd naar de rol van fabrikantenfamilies bij de fusies die voorafgingen aan de ondergang van de textielnijverheid in de jaren tachtig geeft insider Hesselink een genuanceerd antwoord. Op basis van zijn dissertatieonderzoek naar de naoorlogse geschiedenis van de textiel kwam hij tot diverse succes- en faalfactoren. Hij stelt vast dat goede en foute strategische besluiten zowel bij familiebedrijven als bij niet-familiebedrijven zijn voorgekomen. Volgens hem is er geen eenduidig antwoord te geven op de vraag of het familiekarakter een doorslaggevende negatieve invloed op de ondergang van de textielnijverheid heeft gehad.

Het verband tussen managementcompetenties en familiebedrijven is het centrale thema van het onderzoek van een andere insider, Bastiaan Willink, telg uit een Winterswijkse industrieel geslacht. Doel van zijn studie *De textielbaronnen* is aan te tonen dat de teloorgang van de Twents-Gelderse textielindustrie niet te wijten was aan kortzichtige en falende ondernemersfamilies. Factoren die volgens hem verklaren waarom de textielnijverheid grotendeels ten onder ging zijn het wegvallen van de koloniën, concurrentie uit de lage lonenlanden en Oost Europa, de te harde gulden, en het verdwijnen van markten na de tweede oliecrisis. Tegen deze overmacht waren de familiebedrijven niet opgewassen.

Willinks doel met dit boek is de (gedeeltelijke) rehabilitatie van het Twentse familiebedrijf en tegelijkertijd een eerbetoon aan de fabrikantenfamilies die Twente hebben gemaakt zoals het nu is. In zijn eigen woorden: ‘Het zal sommigen misschien niet blij maken, maar de aandacht voor de rol van de “textielbaronnen” en hun families die lang om politiek-historische redenen zacht gezegd niet netjes gevonden werd, verdient het vandaag de dag om opnieuw gewekt te worden’ (11).

Zijn betoog is gebaseerd op een algemene historische schets van de Twents-Gelderse textielnijverheid vanaf 1800 tot 1980. Het tweede deel van zijn boek is gewijd aan bespiegelingen over families, familiebedrijven, familisme en familieverbanden. In het derde deel heeft Willink een indrukwekkende hoeveelheid informatie bijeengebracht over 503

fabrikeurs en fabrikanten uit 48 toonaangevende fabrikantenfamilies die leiding hebben gegeven aan 87 textielondernemingen in Twente en de Gelderse Achterhoek, aangevuld met praktische informatie over vindplaatsen van statistische gegevens per familiebedrijf. De harde kern van het fabrikantennetwerk werd gevormd door de families Van Heek, Jannink, Ten Cate, Scholten, Blijdenstein en Stork. Deze families bezaten en gaven leiding aan meerdere omvangrijke ondernemingen met als criterium minstens 500 werknemers. De kern omvatte een binnenring bestaande uit 15 families en een buitenring met 27 families.

Spreekt de titel *Patronen in beweging* voor zich, dat is veel minder het geval bij de titel *De textielbaronnen*. Voor de niet-ingewijde lezer blijft de beladenheid van deze aanduiding verborgen. Sommige textielhistorici hebben een grote weerzin tegen het gebruik van deze term vanwege de negatieve connotatie. Deze term is ontleend aan het begrip ‘robber barons’ dat aan het einde van de negentiende eeuw veelvuldig in de VS werd gebruikt om de puisant rijke en machtige ‘captains of industry’ aan te duiden. Hun economische en sociale status ontleenden zij mede aan onoorbare (handels)praktijken. Willink is niet expliciet in zijn keuze voor deze aanduiding die soms tussen aanhalingstekens staat en soms niet. Aangenomen moet worden dat hij deze vooral als geuzennaam heeft gebruikt.

In zijn aanpak blijft Willink dicht bij de Twents-Gelderse casus. Zijn analyse had aan kracht kunnen winnen indien hij het familisme van de Twents-Gelderse textielabrikanten meer systematisch had vergeleken met bijvoorbeeld andere economische sectoren die door familiebedrijven werden gedomineerd of met de textielnijverheid in andere regio's of landen. Meer context had ook geboden kunnen worden door aandacht te besteden aan de historische rol van familieondernemingen en vooral aan de zich steeds weer wijzigende positieve en negatieve perceptie van familiebedrijven.

Uit beide boeken – *Patronen in beweging* en *Textielbaronnen* – wordt weer eens duidelijk hoe rijk en vooralsnog onuitputtelijk de textielgeschiedenis is. En dat er nog steeds een toekomst is voor die textielgeschiedenis en voor de *Textielhistorische Bijdragen*.

Jacques van Gerwen, Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis

Webrecensie BMGN 126:1 (2011)

Boehme, Olivier, *Greep naar de markt. De sociaal-economische agenda van de Vlaamse Beweging en haar ideologische versplintering tijdens het interbellum* (Leuven: LannooCampus, 2008, 986 blz., ISBN 978 90 209 7684 7).

Vandaag wordt met de nodige vanzelfsprekendheid gesproken over de 'Vlaamse economie' en de 'Vlaamse economische ruimte'. Dat mag verwondering wekken. Slechts vijftig jaar geleden bestempelden vele eminente Vlaamse economen die concepten namelijk nog als artificieel: de Vlaamse economische actoren opereerden louter binnen een Belgische economisch ruimte.

De voorliggende studie is een politiek-economische ideeëngeschiedenis. De auteur wil nagaan hoe in het interbellum het Vlaams economisch nationalisme als denkpatroon vorm kreeg in het vertoog van groepen en individuen. Het gaat om een uiterst woelige periode waarin Vlaanderen een duidelijk economisch groeiproces doormaakte tengevolge van de maritimisering van de industrie, de ontginning van de Limburgse steenkool en de daarmee gepaard gaande golf van toch vooral 'vreemde' (Brusselse, Waalse, buitenlandse) investeringen. Vlaamse (mede)zeggenschap over de sociaal-economische structuren, de ontwikkeling van een Vlaams bedrijfsleven en van een economische elite moesten tegengaan dat de regio louter als wingewest zou dienen. De wortels van dit Vlaams economisch nationalisme, van de constructie van een Vlaamse economische ruimte, worden door Olivier Boehme als vanzelfsprekend gesitueerd binnen de Vlaamse Beweging. Hij vraagt zich af hoe die beweging een verband legde 'tussen haar streven op het gebied van taal en cultuur enerzijds en tussen het economische en het daarmee verbonden sociale terrein anderzijds' (19).

Het boek is een bewerkte uitgave van het proefschrift waarop Boehme in 2007 promoveerde aan het Departement Geschiedenis van de Universiteit Antwerpen. Het is een degelijke en erg rijke studie. Boehme schetst de Vlaamse Beweging van het interbellum als een huis met vele kamers. Naast 'al wie Vlaanderen verder wilde vernederlandsen', rekt hij ook de voorstanders van een 'zekere tweetaligheid' in Vlaanderen tot die beweging (22-23). Er zijn weinig leden van de tussenoorlogse Vlaamse intelligentsia die niet aan deze minimale kenmerken voldeden. De lange stoet van academici, ondernemers, politici en publicisten die Boehme ten tonele voert, heeft weinig meer gemeen